

1. Taylorův polynom

Definice. Necht f je funkce, $n \in \mathbb{N}$, $a \in \mathbb{R}$ a existuje vlastní $f^{(n)}(a)$. Pak polynom

$$T_n^{f,a}(x) = f(a) + f'(a)(x-a) + \dots + \frac{1}{n!}f^{(n)}(a)(x-a)^n$$

nazýváme **Taylorovým polynomem řádu n funkce f v bodě a** .

Úmluva. V dalším textu budeme symbol tvaru $(x-a)^0$ chápat jako 1, a to i tehdy, jestliže $x = a$. Symbolem $f^{(0)}$ (tedy „nultou derivací“ funkce f) budeme rozumět samotnou funkci f .

Lemma 1.1. Necht $n \in \mathbb{N}$, $a \in \mathbb{R}$, Q je polynom, st $Q \leq n$ a $\lim_{x \rightarrow a} \frac{Q(x)}{(x-a)^n} = 0$. Pak Q je nulový polynom.

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Věta 1.2 (Charakterizace Taylorova polynomu). Necht $n \in \mathbb{N}$, $a \in \mathbb{R}$ a necht má funkce f v bodě a vlastní n -tou derivaci. Potom

(a) Polynom $T_n^{f,a}(x)$ je jediný polynom stupně nejvýše n splňující

$$\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x) - T_n^{f,a}(x)}{(x-a)^n} = 0.$$

(b) Polynom $P(x) = T_n^{f,a}(x)$ je jediný polynom stupně nejvýše n takový, že pro každé $i \in \{0 \dots n\}$ platí $f^{(i)}(a) = P^{(i)}(a)$.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Důsledek 1.3. Necht $n \in \mathbb{N}$, $a \in \mathbb{R}$ a necht má funkce f v bodě a vlastní n -tou derivaci. Potom

$$f(x) = T_n^{f,a}(x) + \omega(x)(x-a)^n,$$

kde $\lim_{x \rightarrow a} \omega(x) = 0$.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

konec 1. přednášky (20.2.2024)

Věta 1.4 (Taylorův polynom základních funkcí). Necht $n \in \mathbb{N} \cup \{0\}$, pak

$$\begin{aligned} T_n^{\exp,0}(x) &= 1 + x + \frac{x^2}{2!} + \dots + \frac{x^n}{n!} \\ T_{2n-1}^{\sin,0}(x) &= T_{2n}^{\sin,0}(x) = x - \frac{x^3}{3!} + \frac{x^5}{5!} + \dots + (-1)^{n-1} \frac{x^{2n-1}}{(2n-1)!} \\ T_{2n}^{\cos,0}(x) &= T_{2n+1}^{\cos,0}(x) = 1 - \frac{x^2}{2!} + \frac{x^4}{4!} + \dots + (-1)^n \frac{x^{2n}}{(2n)!} \\ T_n^{\log(1+x),0}(x) &= x - \frac{x^2}{2} + \frac{x^3}{3} + \dots + (-1)^{n-1} \frac{x^n}{n} \\ \forall \alpha \in \mathbb{R} : T_n^{(1+x)^\alpha,0}(x) &= 1 + \frac{\alpha}{1!}x + \frac{\alpha(\alpha-1)}{2!}x^2 + \dots + \frac{\alpha(\alpha-1)\dots(\alpha-n+1)}{n!}x^n. \end{aligned}$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 1.5 (Lagrangeův tvar zbytku). *Nechť $n \in \mathbb{N}$ a necht' $a, x \in \mathbb{R}$, $a < x$. Předpokládejme, že funkce f má v každém bodě intervalu $[a, x]$ vlastní derivaci řádu $(n + 1)$. Pak existuje $\xi \in (a, x)$ takové, že*

$$f(x) - T_n^{f,a}(x) = \frac{1}{(n+1)!} f^{(n+1)}(\xi)(x-a)^{n+1}.$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Poznámka. Věta 1.5 platí i v případě $x < a$.

Důsledek 1.6. *Nechť $n \in \mathbb{N}$, $a \in \mathbb{R}$, $r > 0$ a necht' má funkce f v každém bodě intervalu $(a-r, a+r)$ vlastní derivaci řádu $(n + 1)$. Pak*

$$\forall x \in (a-r, a+r): |f(x) - T_n^{f,a}(x)| \leq \frac{r^{n+1}}{(n+1)!} \sup_{|y-a|<r} |f^{(n+1)}(y)|.$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Důsledek 1.7. *Nechť $a \in \mathbb{R}$, $r > 0$ a necht' má funkce f v každém bodě intervalu $(a-r, a+r)$ vlastní derivaci řádu n pro každé $n \in \mathbb{N}$. Ať existuje konstanta $K > 0$ taková, že $\sup_{|y-a|<r} |f^{(n+1)}(y)| \leq K^{n+1}$ pro $n \in \mathbb{N}$. Pak platí:*

(a) *Pro každé $\varepsilon > 0$ existuje n_0 tak, že pro každé přirozené číslo $n \geq n_0$ platí*

$$\forall x \in (a-r, a+r): |f(x) - T_n^{f,a}(x)| \leq \varepsilon.$$

(b)

$$\forall x \in (a-r, a+r): f(x) = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{f^{(n)}(a)}{n!} (x-a)^n.$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Definice. Necht' f je funkce, $a \in \mathbb{R}$ a $f^{(n)}(a) \in \mathbb{R}$ pro každé $n \in \mathbb{N}$. Potom řadu

$$\sum_{n=0}^{\infty} \frac{f^{(n)}(a)}{n!} (x-a)^n$$

nazýváme **Taylorovou řadou funkce f o středu a** . Ve speciálním případě $a = 0$ mluvíme o **Maclaurinově řadě**.

Věta 1.8 (Taylorovy řady elementárních funkcí). *Platí (například) následující vztahy mezi elementárními funkcemi a jejich Taylorovými řadami (středem Taylorovy řady je ve všech případech bod $a = 0$):*

$$(a) \forall x \in \mathbb{R}: \exp x = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{x^n}{n!},$$

$$(b) \forall x \in \mathbb{R}: \sin x = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{(-1)^n}{(2n+1)!} x^{2n+1},$$

$$(c) \forall x \in \mathbb{R}: \cos x = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{(-1)^n}{(2n)!} x^{2n},$$

$$(d) \forall x \in (-1, 1]: \log(1+x) = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^{n-1}}{n} x^n,$$

$$(e) \forall x \in (-1, 1), \forall \alpha \in \mathbb{R}: (1+x)^\alpha = \sum_{n=0}^{\infty} \binom{\alpha}{n} x^n,$$

Důkaz. Důkaz (a), (b) a (c) byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. Důkaz (d) a (e) nebyl a zkoušen nebude. $\square$

konec 3. přednášky (27.2.2024)

2. Primitivní funkce

Značení. Nechť I je interval a $n \in \mathbb{N}$. Budeme používat značení

$$\begin{aligned}\mathcal{C}(I) &:= \{f : I \rightarrow \mathbb{R}; f \text{ je spojitá na } I\}; \\ \mathcal{C}^n(I) &:= \{f : I \rightarrow \mathbb{R}; f \text{ má spojitou } n\text{-tou derivaci na } I\}.\end{aligned}$$

Symbol $f \in \mathcal{C}([a, b])$ znamená, že interval $[a, b]$ je omezený a funkce f je na tomto intervalu spojitá.

2.1. Základní vlastnosti

Definice. Nechť funkce f je definovaná na neprázdném otevřeném intervalu I . Řekneme, že funkce F je *primitivní funkcí k f na I* , jestliže pro každé $x \in I$ existuje $F'(x)$ a platí $F'(x) = f(x)$.

Věta 2.1 (vlastnosti primitivní funkce). *Nechť funkce F je primitivní funkce k funkci f na neprázdném otevřeném intervalu I . Pak:*

- (a) F je spojitá na I .
- (b) Pro každé $c \in \mathbb{R}$ je $F + c$ primitivní funkce k f na I .
- (c) Pokud G je primitivní funkce k f na I , pak existuje $c \in \mathbb{R}$ takové, že $F(x) = G(x) + c$ pro každé $x \in I$.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 2.2 (vztah spojitosti a existence primitivní funkce). *Nechť I je neprázdny otevřený interval a $f \in \mathcal{C}(I)$. Pak f má na I primitivní funkci.*

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Značení. Fakt, že F je primitivní funkce k f na neprázdném otevřeném intervalu I , značíme symbolem

$$\int f(x) dx \stackrel{c}{=} F(x), \quad x \in I.$$

Symbol $\int f(x) dx$ označuje množinu všech primitivních funkcí na $k f$ na I .

Věta 2.3 (linearita primitivní funkce). *Nechť funkce g, f mají na neprázdném otevřeném intervalu I primitivní funkci. Potom pro $\alpha, \beta \in \mathbb{R}$, $(\alpha, \beta) \neq (0, 0)$ je*

$$\int \alpha f(x) + \beta g(x) dx = \alpha \int f(x) dx + \beta \int g(x) dx.$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 2.4 (integrace per partes). *Nechť I je neprázdny otevřený interval a $f, g \in \mathcal{C}(I)$. Nechť F je primitivní funkce k f na I a G je primitivní funkce ke g na I . Pak platí*

$$\int g(x)F(x) dx = G(x)F(x) - \int G(x)f(x) dx, \quad x \in I.$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 2.5 (první věta o substituci). *Nechť F je primitivní funkce k f na (a, b) . Nechť $\varphi : (\alpha, \beta) \rightarrow (a, b)$ je funkce, která má v každém bodě $t \in (\alpha, \beta)$ vlastní derivaci. Pak*

$$\int f(\varphi(t))\varphi'(t) dt \stackrel{c}{=} F(\varphi(t)), \quad t \in (\alpha, \beta).$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

konec 4. přednášky (28.2.2024)

Věta 2.6 (druhá věta o substituci). *Nechť $\varphi : (\alpha, \beta) \rightarrow (a, b)$ má v každém bodě nenulovou vlastní derivaci a $\varphi((\alpha, \beta)) = (a, b)$. Nechť f je funkce definovaná na intervalu (a, b) a platí*

$$\int f(\varphi(t))\varphi'(t) dt \stackrel{c}{=} G(t), \quad t \in (\alpha, \beta).$$

Pak

$$\int f(x) dx \stackrel{c}{=} G(\varphi^{-1}(x)), \quad x \in (a, b).$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 2.7 (lepení). *Nechť funkce f je spojitá na intervalu (a, b) , $c \in (a, b)$ a F je funkce spojitá v bodě c , splňující $F'(x) = f(x)$ pro $x \in (a, b) \setminus \{c\}$. Pak F je primitivní k f na (a, b) .*

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

konec 5. přednášky (5.3.2024)

2.2. Integrace racionálních funkcí

Definice. *Racionální funkcí* rozumíme podíl dvou polynomů, kde polynom ve jmenovateli není identicky roven nule. Racionální funkce $R(x) = \frac{P(x)}{Q(x)}$ je definovaná na libovolné podmnožině $\mathbb{R}$, která neobsahuje žádný kořen polynomu Q .

Věta 2.8 (rozklad na parciální zlomky). *Nechť P, Q jsou polynomy s reálnými koeficienty takové, že*

- (i) $\text{st } P < \text{st } Q$,
- (ii) $Q(x) = a_n(x - x_1)^{p_1} \dots (x - x_k)^{p_k} (x^2 + \alpha_1 x + \beta_1)^{q_1} \dots (x^2 + \alpha_l x + \beta_l)^{q_l}$,
- (iii) $a_n, x_1, \dots, x_k, \alpha_1, \dots, \alpha_l, \beta_1, \dots, \beta_l \in \mathbb{R}$, $a_n \neq 0$, $k, l \in \mathbb{N} \cup \{0\}$,
- (iv) $p_1, \dots, p_k, q_1, \dots, q_l \in \mathbb{N}$,
- (v) žádný z mnohočlenů $x^2 + \alpha_1 x + \beta_1, \dots, x^2 + \alpha_l x + \beta_l$ nemá reálný kořen,
- (vi) žádné dva z polynomů $x - x_1, x - x_2, \dots, x - x_k, x^2 + \alpha_1 x + \beta_1, \dots, x^2 + \alpha_l x + \beta_l$ nemají společný kořen.

Pak existují jednoznačně určená čísla $A_1^1, \dots, A_{p_1}^1, \dots, A_1^k, \dots, A_{p_k}^k, B_1^1, C_1^1, \dots, B_{q_1}^1, C_{q_1}^1, \dots, B_1^l, C_1^l, \dots, B_{q_l}^l, C_{q_l}^l$ taková, že platí

$$\begin{aligned} \frac{P(x)}{Q(x)} &= \frac{A_1^1}{x - x_1} + \dots + \frac{A_{p_1}^1}{(x - x_1)^{p_1}} \\ &+ \dots + \frac{A_1^k}{x - x_k} + \dots + \frac{A_{p_k}^k}{(x - x_k)^{p_k}} \\ &+ \frac{B_1^1 x + C_1^1}{x^2 + \alpha_1 x + \beta_1} + \dots + \frac{B_{q_1}^1 x + C_{q_1}^1}{(x^2 + \alpha_1 x + \beta_1)^{q_1}} + \dots \\ &+ \frac{B_1^l x + C_1^l}{x^2 + \alpha_l x + \beta_l} + \dots + \frac{B_{q_l}^l x + C_{q_l}^l}{(x^2 + \alpha_l x + \beta_l)^{q_l}} \end{aligned}$$

pro všechna $x \in \mathbb{R}$ splňující $Q(x) \neq 0$.

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. $\square$

Poznámka (postup při integraci racionální funkce). Nechť je zadána racionální funkce $R(x) = \frac{P(x)}{Q(x)}$, kde P a Q jsou polynomy, $Q \neq 0$. Při výpočtu primitivní funkce $\int R(x) dx$ na libovolném intervalu I , který neobsahuje žádný z kořenů polynomu Q , pak postupujeme podle následující osnovy:

1. krok: vyjádříme funkci $R(x)$ ve tvaru $R(x) = P_1(x) + \frac{P_2(x)}{Q(x)}$, kde $\text{st } P_2 < \text{st } Q$ pro všechna $x \in \mathbb{R}$, $Q(x) \neq 0$;
2. krok: provedeme rozklad funkce $\frac{P_2(x)}{Q(x)}$ na parciální zlomky podle Věty 2.8;
3. krok: integrujeme jednotlivé parciální zlomky podle následujícího návodu.

(a) Je-li

$$I = \int \frac{A}{(x-a)^n} dx,$$

kde $A \in \mathbb{R}$ a $n \in \mathbb{N}$, pak

$$I \stackrel{c}{=} \begin{cases} \frac{1}{1-n} \frac{A}{(x-a)^{n-1}}, & x \in (-\infty, a) \text{ nebo } x \in (a, \infty), \text{ je-li } n > 1; \\ A \log |x-a|, & x \in (-\infty, a) \text{ nebo } x \in (a, \infty), \text{ je-li } n = 1. \end{cases}$$

(b) Je-li

$$I = \int \frac{Bx + C}{(x^2 + \alpha x + \beta)^q} dx,$$

kde $q \in \mathbb{N}$, $\alpha, \beta \in \mathbb{R}$ a $\beta - \frac{1}{4}\alpha^2 > 0$, pak nejprve vyjádříme I ve tvaru

$$I = \frac{B}{2} \int \frac{2x + \alpha}{(x^2 + \alpha x + \beta)^q} dx + \left(C - \frac{B\alpha}{2}\right) \int \frac{1}{(x^2 + \alpha x + \beta)^q} dx.$$

Označíme-li

$$I_1 = \int \frac{2x + \alpha}{(x^2 + \alpha x + \beta)^q} dx \quad \text{a} \quad I_2 = \int \frac{1}{(x^2 + \alpha x + \beta)^q} dx,$$

potom

$$I_1 \stackrel{c}{=} \begin{cases} \frac{1}{(1-q)(x^2 + \alpha x + \beta)^{q-1}}, & x \in \mathbb{R}, \text{ je-li } q > 1, \\ \log(x^2 + \alpha x + \beta), & x \in \mathbb{R}, \text{ je-li } q = 1. \end{cases}$$

Dále platí

$$I_2 = \int \frac{1}{\left(\left(x + \frac{\alpha}{2}\right)^2 + \beta - \frac{\alpha^2}{4}\right)^q} dx = \frac{1}{\left(\beta - \frac{\alpha^2}{4}\right)^q} \int \frac{1}{\left[\left(\frac{2x + \alpha}{\sqrt{4\beta - \alpha^2}}\right)^2 + 1\right]^q} dx.$$

Pro výpočet posledního integrálu využijeme první větu o substituci. Položíme $\varphi(x) = \frac{2x + \alpha}{\sqrt{4\beta - \alpha^2}}$, takže $\varphi'(x) = \frac{2}{\sqrt{4\beta - \alpha^2}}$, a obdržíme

$$\int \frac{1}{\left[\left(\frac{x + \frac{\alpha}{2}}{\sqrt{\beta - \frac{\alpha^2}{4}}}\right)^2 + 1\right]^q} dx = \frac{2}{\sqrt{4\beta - \alpha^2}} \int \frac{1}{(y^2 + 1)^q} dy.$$

Pro integrál $\int \frac{1}{(y^2 + 1)^q} dy$ je k dispozici rekurentní vzorec získaný integrací per partes (důkaz vzorce byl na přenašce předveden a bude zkoušen):

$$\int \frac{1}{(y^2 + 1)^q} dy \stackrel{c}{=} \arctg(y),$$
$$\int \frac{1}{(y^2 + 1)^{q+1}} dy = \frac{y}{2q(y^2 + 1)^q} + \frac{2q-1}{2q} \int \frac{1}{(y^2 + 1)^q} dy, \quad q > 1.$$

konec 6. přednášky (6.3.2024)

2.3. Některé užitečné substituce

Poznámka (racionalisace integrálů s exponenciálou a s logaritmem). Ať R je racionální funkce.

(a) Pro převod integrálů tvaru $\int R(e^{at}) dt$ (kde $a \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$) na integraci racionální funkce lze využít substituci $\varphi(t) = e^{at}$.

(b) Pro převod integrálů tvaru $\int \frac{R(\log t)}{t} dt$ na integraci racionální funkce lze využít substituci $\varphi(t) = \log t$.

Značení. Ve zbytku této kapitoly budeme symbolem $R(x, y)$ značit *racionální funkci dvou proměnných*, tj. $R(x, y) = \frac{P(x, y)}{Q(x, y)}$, kde

$$P(x, y) = \sum_{i, j=0}^{N_1} a_{ij} x^i y^j, \quad Q(x, y) = \sum_{i, j=0}^{N_2} b_{ij} x^i y^j.$$

Poznámka (racionalisace trigonometrických integrálů). Pro převod integrálů tvaru $\int R(\sin x, \cos x) dx$ na integraci racionální funkce lze využít jedné z následujících substitucí:

(a) vždy lze užít substituci $t = \operatorname{tg}(\frac{x}{2})$, $x \in (-\pi, \pi) + 2k\pi$ ($k \in \mathbb{Z}$),

(b) pokud $R(a, -b) = -R(a, b)$, lze užít substituci $t = \sin x$, $x \in \mathbb{R}$,

(c) pokud $R(-a, b) = -R(a, b)$, pak lze užít substituci $t = \cos x$, $x \in \mathbb{R}$,

(d) pokud $R(-a, -b) = R(a, b)$, pak lze užít substituci $t = \operatorname{tg} x$, $x \in (-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}) + k\pi$ ($k \in \mathbb{Z}$).

konec 7. přednášky (12.3.2024)

Poznámka (racionalisace integrálů s odmocninou). Nechť $q \in \mathbb{N}$, $a, b, c, d \in \mathbb{R}$, $ad \neq bc$. Potom pro převod integrálů tvaru $\int R(x, (\frac{ax+b}{cx+d})^{\frac{1}{q}}) dx$, na integraci racionální funkce lze využít substituci $t = (\frac{ax+b}{cx+d})^{\frac{1}{q}}$.

Poznámka (racionalisace integrálů tvaru $\int R(x, \sqrt{ax^2 + bx + c}) dt$). Nechť $a, b, c \in \mathbb{R}$, $a \neq 0$. Potom pro převod integrálů tvaru $\int R(x, \sqrt{ax^2 + bx + c}) dx$ na integraci racionální funkce rozlišujeme následující případy:

(a) Nechť má trojčlen $ax^2 + bx + c$ dvojnásobný reálný kořen α a platí $ax^2 + bx + c = a(x - \alpha)^2$. Má-li mít úloha smysl, musí platit $a > 0$. Pak ale

$$\sqrt{ax^2 + bx + c} = \sqrt{a}|x - \alpha|.$$

(b) Nechť má trojčlen $ax^2 + bx + c$ dva různé reálné kořeny α_1, α_2 , $\alpha_1 < \alpha_2$ a platí $ax^2 + bx + c = a(x - \alpha_1)(x - \alpha_2)$. Je-li $a > 0$, pak pro $t \in (-\infty, \alpha_1)$ a $t \in (\alpha_2, \infty)$ platí

$$\begin{aligned} \sqrt{ax^2 + bx + c} &= \sqrt{a(x - \alpha_1)(x - \alpha_2)} \\ &= \sqrt{a}|x - \alpha_1| \sqrt{\frac{x - \alpha_2}{x - \alpha_1}}. \end{aligned}$$

Je-li $a < 0$, pak pro $x \in (\alpha_1, \alpha_2)$ platí

$$\begin{aligned} \sqrt{ax^2 + bx + c} &= \sqrt{(-a)(x - \alpha_1)(\alpha_2 - x)} \\ &= \sqrt{-a}(x - \alpha_1) \sqrt{\frac{\alpha_2 - x}{x - \alpha_1}}. \end{aligned}$$

V obou případech jsme tedy zadání převedli na úlohu nalézt primitivní funkci $\int R(x, (\frac{ax+b}{cx+d})^{\frac{1}{q}}) dx$, jejíž řešení již známe. Povšimněme si, že v obou případech je splněna podmínka $ad \neq bc$, neboť v prvním případě platí $ad = -\alpha_1$ a $bc = -\alpha_2$, zatímco ve druhém případě platí $ad = \alpha_1$ a $bc = \alpha_2$.

(c) Polynom $ax^2 + bx + c$ nemá reálné kořeny, nebo má dva různé reálné kořeny. Má-li mít úloha smysl, musí platit $a > 0$ a $c > 0$. V tomto případě lze užít takzvanou *Eulerovu substituci* $t = \pm\sqrt{ax} + \sqrt{ax^2 + bx + c}$.

konec 8. přednášky (13.3.2024)

Fakt 2.9. Jsou-li $a > 0$, $b, c \in \mathbb{R}$ taková, že $b^2 - 4ac \neq 0$, pak funkce $\psi(x) := \pm\sqrt{ax} + \sqrt{ax^2 + bx + c}$ definovaná na množině $\{x \in \mathbb{R}; ax^2 + bx + c > 0\}$ je prostá na každém intervalu I svého definičního oboru a označíme-li $\varphi := (\psi|_I)^{-1}$, pak $\varphi(t) = \frac{t^2 - c}{b \pm 2\sqrt{at}}$ má nenulovou vlastní derivaci na svém definičním oboru danou předpisem $\varphi'(t) = 2 \frac{\pm\sqrt{at^2 + bt} \pm \sqrt{ac}}{(b \pm 2\sqrt{at})^2}$.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Z výše uvedeného faktu vyplývá, že Eulerovu substituci můžeme použít kdykoliv $a > 0$ a $b^2 - 4ac \neq 0$ a že v takovém případě jsou předpoklady 2. věty o substituci automaticky splněny (kde $x = \varphi(t)$ a $dx = \varphi'(t) dt$).

3. Newtonův, Riemannův a Riemannův-Stieltjesův integrál

3.1. Newtonův integrál

Definice. Necht' $a, b \in \mathbb{R}^*$, $a < b$. Řekneme, že *Newtonův integrál z funkce f na intervalu (a, b) existuje*, jestliže

- f má na (a, b) primitivní funkci (označme ji F),
- existují limity $\lim_{x \rightarrow a^+} F(x)$ a $\lim_{x \rightarrow b^-} F(x)$ (nikoli nutně vlastní);
- rozdíl těchto dvou limit je definován jako prvek množiny $\mathbb{R}^*$.

Hodnotou Newtonova integrálu z funkce f na intervalu (a, b) pak rozumíme prvek

$$(N) \int_a^b f(x) dx = \lim_{x \rightarrow b^-} F(x) - \lim_{x \rightarrow a^+} F(x).$$

Pokud $a > b$, pak klademe $(N) \int_a^b f(x) dx = - \int_b^a f(x) dx$. Pro $a \in \mathbb{R}^*$ definujeme $(N) \int_a^a f(x) dx = 0$. Jestliže $(N) \int_a^b f(x) dx$ existuje vlastní, pak říkáme, že integrál je *konvergentní*. Není-li integrál konvergentní, říkáme, že je *divergentní*.

Poznámka. Necht' $a, b \in \mathbb{R}^*$, $a < b$, a necht' f je funkce definovaná na intervalu (a, b) . Pak nastává právě jedna z následujících možností:

$$(N) \int_a^b f(x) dx \begin{cases} \text{neexistuje,} \\ \text{existuje} \begin{cases} = \infty, \\ = -\infty, \\ \in \mathbb{R}. \end{cases} \end{cases}$$

Značení. Necht' $a, b \in \mathbb{R}^*$, $a < b$. Množinu všech funkcí $f : (a, b) \rightarrow \mathbb{R}$, které mají na intervalu (a, b) konvergentní Newtonův integrál, značíme symbolem $\mathcal{N}(a, b)$.

Úmluva. Je-li $(a, b) \subset D(f)$, pak symbol $f \in \mathcal{N}(a, b)$ znamená $f|_{(a,b)} \in \mathcal{N}(a, b)$.

Značení. Necht' funkce F je definovaná na (a, b) a existují (vlastní nebo nevlastní) jednostranné limity $\lim_{x \rightarrow a^+} F(x)$ a $\lim_{x \rightarrow b^-} F(x)$. Potom budeme značit $F(a+) = \lim_{x \rightarrow a^+} F(x)$, $F(b-) = \lim_{x \rightarrow b^-} F(x)$ a $[F]_a^b = F(b-) - F(a+)$, pokud má rozdíl smysl. Budeme občas psát $\int$ místo $(N) \int$.

Příklad.

$$(N) \int_0^1 x^\alpha dx = \begin{cases} [\frac{1}{\alpha+1} x^{\alpha+1}]_0^1 = \frac{1}{\alpha+1}, & \alpha \in (-1, \infty) \quad (\text{konverguje}), \\ [\frac{1}{\alpha+1} x^{\alpha+1}]_0^1 = \infty, & \alpha \in (-\infty, -1) \quad (\text{diverguje}), \\ [\log x]_0^1 = \infty, & \alpha = -1 \quad (\text{diverguje}). \end{cases}$$

$$(N) \int_1^\infty x^\alpha dx = \begin{cases} [\frac{1}{\alpha+1} x^{\alpha+1}]_1^\infty = \infty, & \alpha \in (-1, \infty) \quad (\text{diverguje}), \\ [\frac{1}{\alpha+1} x^{\alpha+1}]_1^\infty = \frac{-1}{\alpha+1}, & \alpha \in (-\infty, -1) \quad (\text{konverguje}), \\ [\log x]_1^\infty = \infty, & \alpha = -1 \quad (\text{diverguje}). \end{cases}$$

Značení. Nemůže-li dojít ke zmatení, píšeme $\int_a^b f$ místo $(N) \int_a^b f(x) dx$.

konec 9. přednášky (19.3.2024)

Věta 3.1 (vlastnosti Newtonova integrálu). *Nechť $a, b \in \mathbb{R}^*$, $a < b$.*

(a) *Pro $\alpha \in \mathbb{R}$ platí následující rovnosti, pokud pravé strany rovností mají smysl*

$$\int_a^b f + g = \int_a^b f + \int_a^b g, \quad \int_a^b \alpha f = \alpha \int_a^b f.$$

(b) *Jestliže $f, g \in \mathcal{N}(a, b)$ a $f \leq g$, pak $\int_a^b f \leq \int_a^b g$.*

(c) *At $f \in \mathcal{N}(a, b)$ a $m \leq f(x) \leq M$ pro $x \in [a, b]$. Pak*

$$m(b-a) \leq \int_a^b f \leq M(b-a).$$

(d) *Jestliže $f \in \mathcal{N}(a, b) \cap \mathcal{C}((a, b))$, pak $\int_a^b |f|$ existuje a $|\int_a^b f| \leq \int_a^b |f|$.*

(e) *Nechť $a, b, c \in \mathbb{R}^*$, $a < b < c$. Jestliže $f \in \mathcal{N}(a, c)$, pak $f \in \mathcal{N}(a, b) \cap \mathcal{N}(b, c)$ a platí*

$$\int_a^c f = \int_a^b f + \int_b^c f.$$

(f) *Nechť $a, b, c \in \mathbb{R}^*$, $a < b < c$. Nechť f je spojitá v b . Pak $f \in \mathcal{N}(a, b) \cap \mathcal{N}(b, c) \Leftrightarrow f \in \mathcal{N}(a, c)$.*

(g) *At $f \in \mathcal{N}(a, b)$. At $\{a_n\}, \{b_n\}$ jsou posloupnosti z (a, b) splňující $\lim a_n = a$, $\lim b_n = b$. Pak*

$$\int_a^b f = \lim_{n \rightarrow \infty} \int_{a_n}^{b_n} f.$$

(h) *At $f \in \mathcal{N}(a, b)$, $c \in (a, b)$. Pak $(x \mapsto \int_c^x f(t) dt)' = f(x)$ pro $x \in (c, b)$.*

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 3.2 (per partes pro Newtonův integrál). *Nechť $a, b \in \mathbb{R}^*$, $a < b$, a nechť f a g jsou funkce definované na (a, b) . Nechť F je primitivní funkce k funkci f na (a, b) a G je primitivní funkce k funkci g na (a, b) . Potom platí*

$$\int_a^b Fg = [FG]_a^b - \int_a^b fG,$$

jestliže má pravá strana smysl.

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Věta 3.3 (substituce pro Newtonův integrál). *Nechť $a, b, \alpha, \beta \in \mathbb{R}^*$, $a < b$ a $\alpha < \beta$. Nechť f je funkce definovaná na (a, b) a nechť φ je funkce definovaná na (α, β) . Nechť φ má vlastní nenulovou derivaci na (α, β) a nechť platí $\varphi((\alpha, \beta)) = (a, b)$. Potom*

$$\int_a^b f = \int_\alpha^\beta (f \circ \varphi) |\varphi'|,$$

má-li alespoň jedna strana smysl.

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

konec 10. přednášky (20.3.2024)

3.2. Riemannův integrál

Definice. Konečnou posloupnost $\{x_j\}_{j=0}^n$ nazýváme **dělením intervalu** $[a, b]$, jestliže platí

$$a = x_0 < x_1 < \dots < x_n = b.$$

Body $x_0, \dots, x_n$ nazýváme **dělicími body**. **Normou dělení** $D = \{x_j\}_{j=0}^n$ rozumíme číslo

$$\nu(D) = \max\{x_j - x_{j-1}; j = 1, \dots, n\}.$$

Definice. Necht f je omezená funkce definovaná na intervalu $[a, b]$ a $D = \{x_j\}_{j=0}^n$ je dělení $[a, b]$. Označme

$$\overline{S}(f, D) = \sum_{j=1}^n M_j(x_j - x_{j-1}), \text{ kde } M_j = \sup\{f(x); x \in [x_{j-1}, x_j]\},$$

$$\underline{S}(f, D) = \sum_{j=1}^n m_j(x_j - x_{j-1}), \text{ kde } m_j = \inf\{f(x); x \in [x_{j-1}, x_j]\},$$

$$\int_a^b f(x) dx = \inf\{\overline{S}(f, D); D \text{ je dělení intervalu } [a, b]\},$$

$$\int_a^b f(x) dx = \sup\{\underline{S}(f, D); D \text{ je dělení intervalu } [a, b]\}.$$

Definice. Řekneme, že omezená funkce f na intervalu $[a, b]$, $a < b$, má **Riemannův integrál od a do b** , pokud $\int_a^b f(x) dx = \int_a^b f(x) dx$. Hodnota integrálu f od a do b je rovna této společné hodnotě. Značíme ji $(R) \int_a^b f$. Nemůže-li dojít ke zmatení, píšeme $\int_a^b f$ místo $(R) \int_a^b f(x) dx$. Jestliže $a > b$, definujeme $\int_a^b f(x) dx = - \int_b^a f(x) dx$. V případě, že $a = b$, definujeme $\int_a^b f(x) dx = 0$.

Poznámka. Necht f je omezená funkce definovaná na intervalu $[a, b]$, která má Riemannův integrál od a do b . Pak hodnotu integrálu můžeme určit následujícím způsobem.

- pro každé $n \in \mathbb{N}$ zvolíme dělení $D_n = \{x_{n,k}\}_{k=1}^{k_n}$ tak, že $\lim_{n \rightarrow \infty} \nu(D_n) = 0$;
- pro každé $n \in \mathbb{N}$ a $i \in \{1, \dots, k_n\}$ zvolíme $c_{n,i} \in [x_{n,i-1}, x_{n,i}]$;

$$\text{Pak } \lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{i=1}^{k_n} f(c_{n,i})(x_{n,i} - x_{n,i-1}) = \int_a^b f(x) dx.$$

Definice. Necht $a, b \in \mathbb{R}$. Množinu všech funkcí, které mají Riemannův integrál od a do b , značíme $\mathcal{R}([a, b])$. Pokud $[a, b] \subset D(f)$, potom symbol $f \in \mathcal{R}([a, b])$ znamená, že $f|_{[a,b]} \in \mathcal{R}([a, b])$.

Příklady. (a) Existuje omezená funkce na $[0, 1]$, která není Riemannovsky integrovatelná (například charakteristická funkce racionálních čísel).

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

konec 11. přednášky (26.3.2024)

(b) Existuje funkce, která je Riemannovsky integrovatelná, ale není Newtonovsky integrovatelná (například $|\operatorname{sgn} x|$ na intervalu $[-1, 1]$).

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

(c) Existuje funkce, která je Newtonovsky integrovatelná, ale není Riemannovsky integrovatelná (například $\frac{1}{\sqrt{x}}$ na intervalu $(0, 1]$ dodefinovaná libovolnou hodnotou v bodě 0).

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 3.4 (spojitost a Riemannův integrál). *Nechť $f \in \mathcal{C}([a, b])$. Potom $f \in \mathcal{R}([a, b])$.*

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Věta 3.5 (vztah Riemannova a Newtonova integrálu). *Nechť $a, b \in \mathbb{R}$, $a < b$, a nechť $f \in \mathcal{R}([a, b]) \cap \mathcal{N}(a, b)$. Potom*

$$(R) \int_a^b f(x) dx = (N) \int_a^b f(x) dx.$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. Část, která nebyla dokázána je následující

Fakt: Pokud $f \in \mathcal{R}([a, b])$, pak pro každé $\varepsilon > 0$ existuje $\delta > 0$ splňující, že kdykoliv $D = \{x_i\}_{i=0}^n$ je dělení $[a, b]$ a $\nu(D) < \delta$ a kdykoliv zvolíme $t_i \in [x_{i-1}, x_i]$, $i = 1, \dots, n$, pak

$$\left| (R) \int_a^b f(x) dx - \sum_{i=1}^n f(t_i)(x_i - x_{i-1}) \right| < \varepsilon.$$

□

Důsledek 3.6 (spojitost a existence Riemannova a Newtonova integrálu). *Nechť $f \in \mathcal{C}([a, b])$. Potom $f \in \mathcal{R}([a, b]) \cap \mathcal{N}(a, b)$ a*

$$(R) \int_a^b f(x) dx = (N) \int_a^b f(x) dx.$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

3.3. Konvergence Newtonova integrálu

Věta 3.7 (vztah spojitosti a konvergence Newtonova integrálu). *Nechť $a, b \in \mathbb{R}$ a $f \in \mathcal{C}((a, b))$ je omezená. Potom $f \in \mathcal{N}(a, b)$.*

Speciálně, pokud $f \in \mathcal{C}((a, b))$, $f(a+) \in \mathbb{R}$ a $f(b-) \in \mathbb{R}$, pak $f \in \mathcal{N}(a, b)$.

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

konec 12. přednášky (27.3.2024)

Věta 3.8 (srovnávací kritérium pro konvergenci Newtonova integrálu). *Nechť $a \in \mathbb{R}$, $b \in \mathbb{R}^*$ a nechť $a < b$. Nechť funkce $f, g : [a, b) \rightarrow \mathbb{R}$ splňují $0 \leq f(x) \leq g(x)$ pro každé $x \in [a, b)$. Nechť je $f \in \mathcal{C}([a, b))$ a $g \in \mathcal{N}(a, b)$. Potom $f \in \mathcal{N}(a, b)$.*

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 3.9 (limitní srovnávací kritérium pro konvergenci Newtonova integrálu). *Nechť $a \in \mathbb{R}$, $b \in \mathbb{R}^*$, $a < b$. Nechť f, g jsou spojité nezáporné funkce na $[a, b)$. Jestliže $\lim_{x \rightarrow b-} \frac{f(x)}{g(x)} \in (0, \infty)$, pak $f \in \mathcal{N}(a, b)$ právě tehdy, když $g \in \mathcal{N}(a, b)$.*

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Poznámka. Tvrzení Vět 3.8 a 3.9 platí s příslušnými úpravami i pro intervaly typu $(a, b]$.

Věta 3.10 (vztah absolutní konvergence a konvergence Newtonova integrálu). *Nechť $a, b \in \mathbb{R}^*$, $a < b$, a nechť je dána funkce $f \in \mathcal{C}((a, b))$ splňující $|f| \in \mathcal{N}(a, b)$. Potom $f \in \mathcal{N}(a, b)$.*

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

konec 13. přednášky (2.4.2024)

Věta 3.11 (Abelovo-Dirichletovo kritérium konvergence Newtonova integrálu). *Nechť $a \in \mathbb{R}$, $b \in \mathbb{R}^*$, $a < b$. Nechť $f, g \in \mathcal{C}([a, b])$ a g je monotónní na $[a, b]$. Nechť F je primitivní funkce k funkci f na (a, b) .*

(a) *Jestliže $f \in \mathcal{N}(a, b)$ a g je omezená na $[a, b]$, potom $fg \in \mathcal{N}(a, b)$.*

(b) *Jestliže F je omezená na (a, b) a $\lim_{x \rightarrow b^-} g(x) = 0$, potom $fg \in \mathcal{N}(a, b)$.*

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Poznámka. Tvrzení Věty 3.11 platí s příslušnými úpravami i pro intervaly typu $(a, b]$.

konec 14. přednášky (3.4.2024)

3.4. Riemannův-Stieltjesův integrál

Úmluva. V této sekci $[a, b]$ značí omezený interval, $f : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ a $\varphi : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ jsou omezené funkce.

Následující definice je přímočaým zobecněním Riemannova integrálu.

Definice. Nechť $D = \{x_j\}_{j=0}^n$ je dělení $[a, b]$ a $\varphi : [a, b]$ je neklesající. Označme

$$\overline{S}(f, D, \varphi) = \sum_{j=1}^n M_j(\varphi(x_j) - \varphi(x_{j-1})), \text{ kde } M_j = \sup\{f(x); x \in [x_{j-1}, x_j]\},$$

$$\underline{S}(f, D, \varphi) = \sum_{j=1}^n m_j(\varphi(x_j) - \varphi(x_{j-1})), \text{ kde } m_j = \inf\{f(x); x \in [x_{j-1}, x_j]\},$$

$$\overline{\int_a^b} f(x) d\varphi(x) = \inf\{\overline{S}(f, D, \varphi); D \text{ je dělením intervalu } [a, b]\},$$

$$\underline{\int_a^b} f(x) d\varphi(x) = \sup\{\underline{S}(f, D, \varphi); D \text{ je dělením intervalu } [a, b]\}.$$

Řekneme, že f má **Riemannův-Stieltjesův integrál od a do b vzhledem k funkci φ** , pokud $\overline{\int_a^b} f(x) d\varphi(x) = \underline{\int_a^b} f(x) d\varphi(x)$. Hodnota integrálu f od a do b vzhledem k funkci φ je rovna této společné hodnotě. Značíme ji $(RS) \int_a^b f d\varphi(x)$.

Tuto definici je ale možné dále zobecnit.

Definice. Nechť $D = \{x_j\}_{j=0}^n$ je dělení $[a, b]$ a $c_j \in [x_{j-1}, x_j]$ pro $j = 1, \dots, n$. Pak *Riemannova-Stieltjesova suma* $S(f, D, \varphi, (c_j)_{j=1}^n)$ je definována jako

$$S(f, D, \varphi, (c_j)_{j=1}^n) = \sum_{j=1}^n f(c_j)(\varphi(x_j) - \varphi(x_{j-1})).$$

Většinou místo $S(f, D, \varphi, (c_j)_{j=1}^n)$ píšeme kratší zápis $S(f, D, \varphi)$.

Fakt 3.12. *Nechť φ je neklesající a $A \in \mathbb{R}$. Pak $(RS) \int_a^b f d\varphi(x) = A$ právě tehdy, když pro každé $\varepsilon > 0$ existuje D dělení $[a, b]$ takové, že kdykoliv $D' \supset D$ je dělení $[a, b]$ a kdykoliv $S(f, D', \varphi)$ je Riemannova-Stieltjesova suma, pak $|S(f, D', \varphi) - A| < \varepsilon$.*

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Tento fakt nás motivuje k následující definici.

Definice. Řekneme, že f má **Riemannův-Stieltjesův integrál od a do b vzhledem k funkci φ** (kde φ není nutně neklesající), pokud existuje $A \in \mathbb{R}$ takové, že pro každé $\varepsilon > 0$ existuje D dělení $[a, b]$ takové, že kdykoliv $D' \supset D$ je dělení $[a, b]$ a kdykoliv $S(f, D', \varphi)$ je Riemannova-Stieltjesova suma, pak $|S(f, D', \varphi) - A| < \varepsilon$.

V takovém případě je číslo A určeno jednoznačně, značíme jej $(RS) \int_a^b f d\varphi(x)$ a říkáme, že $(RS) \int_a^b f d\varphi(x)$ je **Riemannův-Stieltjesův integrál od a do b vzhledem k funkci φ** . Nemůže-li dojít ke zmatení, píšeme $\int_a^b f d\varphi(x)$ místo $(RS) \int_a^b f(x) d\varphi(x)$. Jestliže $a > b$, definujeme $\int_a^b f(x) d\varphi(x) = -\int_b^a f(x) d\varphi(x)$. V případě, že $a = b$, definujeme $\int_a^b f(x) d\varphi(x) = 0$.

Definice. Množinu všech funkcí, které mají Riemannův-Stieltjesův integrál od a do b vzhledem k funkci φ , značíme $\mathcal{RS}_\varphi([a, b])$. Pokud $[a, b] \subset D(f)$, potom symbol $f \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b])$ znamená, že $f|_{[a, b]} \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b])$.

Věta 3.13 (bilinearita RS integrálu). (i) Je-li $f, g \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b])$ a $c, d \in \mathbb{R}$, pak $cf + dg \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b])$ a platí

$$\int_a^b (cf + dg)(x) d\varphi(x) = c \int_a^b f(x) d\varphi(x) + d \int_a^b g(x) d\varphi(x).$$

(ii) Jestliže $\psi : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ je omezená funkce, $f \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b]) \cap \mathcal{RS}_\psi([a, b])$ a $c, d \in \mathbb{R}$, pak $f \in \mathcal{RS}_{c\varphi + d\psi}([a, b])$ a platí

$$\int_a^b f(x) d(c\varphi + d\psi)(x) = c \int_a^b f(x) d\varphi(x) + d \int_a^b f(x) d\psi(x).$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 3.14 (aditivita RS integrálu vzhledem k intervalům). Nechť $c \in (a, b)$. Pak $f \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b])$ právě tehdy, když $f \in \mathcal{RS}_\varphi([a, c]) \cap \mathcal{RS}_\varphi([c, b])$ a pokud $f \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b])$ pak platí

$$\int_a^b f(x) d\varphi(x) = \int_a^c f(x) d\varphi(x) + \int_c^b f(x) d\varphi(x).$$

Důkaz. Na přednášce byl ukázán důkaz jen jedné implikace a tento bude zkoušen. □

Věta 3.15 (spojitost a RS integrál). Nechť navíc φ je neklesající. Jestliže množina bodů nespojitosti funkce f je konečná a je-li v každém z těchto bodů funkce φ spojitá, pak $f \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b])$.

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Poznámka. Speciálně, je-li f spojitá až na konečně mnoho bodů, pak existuje Riemannův integrál funkce f . Jedná se tedy o zesílení a zobecnění věty 3.4.

Důsledek 3.16. Nechť $f \in \mathcal{C}([a, b])$ a φ je monotónní. Pak $f \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b])$.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 3.17 (per partes pro RS integrál). Funkce f má Riemannův-Stieltjesův integrál od a do b vzhledem k funkci φ právě tehdy, když funkce φ má Riemannův-Stieltjesův integrál od a do b vzhledem k funkci f a pokud oba integrály existují pak

$$\int_a^b f(x) d\varphi(x) = [f(x)\varphi(x)]_a^b - \int_a^b \varphi(x) df(x),$$

kde symbol $[f(x)\varphi(x)]_a^b$ značí rozdíl $f(b)\varphi(b) - f(a)\varphi(a)$.

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Důsledek 3.18. Nechť f je monotónní a $\varphi \in \mathcal{C}([a, b])$. Pak $f \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b])$.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Poznámka. Speciálně, je-li f monotónní, pak existuje Riemannův integrál funkce f . To je nový pro nás nový poznatek i pro Riemannův integrál.

konec 15. přednášky (9.4.2024)

Věta 3.19 (vztah Riemannova a Riemannova-Stieltjesova integrálu). *Nechť $f \in \mathcal{R}([a, b])$ a $\varphi \in \mathcal{C}^1([a, b])$. Pak $f\varphi' \in \mathcal{R}([a, b])$, $f \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b])$ a platí*

$$(RS) \int_a^b f(x) d\varphi(x) = (R) \int_a^b f(x)\varphi'(x) dx.$$

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Lemma 3.20. *Nechť $f \in \mathcal{C}([a, b])$ a φ je neklesající. Označme $m := \min\{f(x) : x \in [a, b]\}$ a $M := \max\{f(x) : x \in [a, b]\}$. Pak*

$$m(\varphi(b) - \varphi(a)) \leq \int_a^b f(x) d\varphi(x) \leq M(\varphi(b) - \varphi(a)).$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 3.21 (integrál a funkce shodné skoro všude). *Nechť $f \in \mathcal{C}([a, b])$, $\varphi \in \mathcal{C}^1([a, b])$ a $g : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ je funkce která je shodná s f až na konečný počet bodů. Pak $g \in \mathcal{RS}_\varphi([a, b])$ a platí*

$$\int_a^b f(x) d\varphi(x) = \int_a^b g(x) d\varphi(x).$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

konec 16. přednášky (10.4.2024)

3.5. Aplikace určitého integrálu

Teorie integrálu se používá jako teoretický nástroj v matematice, ale také v geometrii, fyzice a v mnoha dalších vědách, kde se matematika aplikuje. Někjaké základní příklady jsou níže.

(a) Integrální kritérium konvergence řad

Nechť $n_0 \in \mathbb{N}$ a $f \in \mathcal{C}([n_0, +\infty))$ je nezáporná a nerostoucí. Pak $\int_{n_0}^{\infty} f(x) dx$ konverguje právě tehdy, když $\sum_{n=n_0}^{\infty} f(n)$ konverguje.

Příklad. Vyšetřete konvergenci řad $\sum_{n=2}^{\infty} \frac{1}{n \log n}$ a $\sum_{n=2}^{\infty} \frac{1}{n \log^2 n}$.

Řešení: první řada diverguje, druhá konverguje

(b) Obsah podgrafu spojitě funkce

Nechť $f \in \mathcal{C}([a, b])$, $f \geq 0$. Pak obsah podgrafu f je roven číslu $\int_a^b f(x) dx$. Přesněji,

$$\text{obsah} \left(\{(x, y); x \in [a, b], 0 \leq y \leq f(x)\} \right) = \int_a^b f(x) dx.$$

Příklad. Vypočítejte obsah podgrafu funkce $\sin x$, $x \in [0, \pi]$.

Řešení: 2

(c) **Obsah množiny vytvořené grafy funkcí**

Nechť $f, g \in \mathcal{C}([a, b])$. Pak obsah množiny bodů ležících mezi grafy funkcí f a g je roven číslu $\int_a^b |g(x) - f(x)| dx$. Přesněji,

$$\text{obsah} \left(\{(x, y); x \in [a, b], f(x) \leq y \leq g(x) \text{ nebo } g(x) \leq y \leq f(x)\} \right) = \int_a^b |g(x) - f(x)| dx.$$

Příklad. Vypočítejte obsah plochy ohraničené grafy funkcí $f(x) = x^2$ a $g(x) = \sqrt{x}$ pro $x \in [0, 1]$
Řešení: $\frac{1}{3}$

(d) **Délka grafu funkce**

Nechť $f \in \mathcal{C}^1([a, b])$. Pak

$$\text{délka grafu funkce } f = \int_a^b \sqrt{1 + f'(x)^2} dx.$$

Příklad. Spočítejte délku křivky $y = \arcsin x + \sqrt{1 - x^2}$, $x \in (-1, 1)$.
Řešení: 4

(e) **Změna polohy a ujetá vzdálenost**

Jestliže se bod pohybuje po přímce (např. po ose x) a značí-li $s(t)$ souřadnici bodu v čase t , je $s'(t)$ okamžitá rychlost $v(t)$ v čase t a $v'(t) = s''(t)$ okamžité zrychlení v čase t . Je-li dána závislost rychlosti na čase funkcí $v(t)$, není

$$\int_a^b v(t) dt = s(b) - s(a)$$

ujetá vzdálenost, ale změna polohy pohybujícího se bodu. Ujetá délka cesty od okamžiku $t = a$ do okamžiku $t = b$ se spočte jako

$$\int_a^b |v(t)| dt.$$

Příklad. Vypočítejte dráhu dešťové kapky za prvních 6 sekund, kde okamžitá rychlost (v metrech za sekundu) kapky je dána vzorcem $v(t) = g \cdot t$, kde $g = 9.81$.

Řešení: 176.58 metrů (176.58 = 9.81 · 18)

4. Diferenciální rovnice

Definice. *Diferenciální rovnici* rozumíme rovnici tvaru

$$F(x, y, y', y'', \dots, y^{(n)}) = 0, \quad (4.1)$$

kde F je reálná funkce $n + 2$ proměnných. *Řád diferenciální rovnice* (4.1) je nejvyšší řád derivace funkce y vyskytující se v (4.1).

Řešením diferenciální rovnice (4.1) rozumíme funkci y definovanou na nějakém neprázdném otevřeném intervalu I , která má v každém bodě intervalu I vlastní n -tou derivaci a jejíž hodnoty spolu s hodnotami derivací splňují rovnici (4.1) v každém bodě intervalu I , tj. pro každé $x \in I$ platí

$$F(x, y(x), y'(x), y''(x), \dots, y^{(n)}(x)) = 0.$$

Definice. Je-li funkce y řešením rovnice (4.1) na intervalu I a funkce $\tilde{y}$ řešením rovnice (4.1) na intervalu $\tilde{I}$, kde $I \subset \tilde{I}$, $I \neq \tilde{I}$ a $y(x) = \tilde{y}(x)$ pro všechna $x \in I$, pak říkáme, že řešení $\tilde{y}$ je *prodloužením řešení* y na interval $\tilde{I}$.

Řešení rovnice (4.1), které nemá prodloužení, nazýváme *maximálním řešením* rovnice (4.1). *Obecným řešením* rozumíme množinu všech maximálních řešení. Maximálnímu řešení někdy také říkáme *partikulární řešení*.

Definice. Rovnice tvaru

$$y^{(n)} = f(x, y, y', y'', \dots, y^{(n-1)}),$$

kde f je reálná funkce $n + 1$ proměnných, se nazývá *diferenciální rovnice (n -tého řádu) vyřešená vzhledem k nejvyšší derivaci*.

4.1. Obyčejné diferenciální rovnice prvního řádu

Rovnice se separovanými proměnnými

Definice (Rovnice se separovanými proměnnými). *Diferenciální rovnice se separovanými proměnnými* je rovnice tvaru

$$y' = g(y)h(x). \quad (4.2)$$

Lemma 4.1 (Lemma o lepení řešení). *Nechť $a, b, c, d \in \mathbb{R}$, $a < b$, $c < d$, nechť $h : (a, b) \rightarrow \mathbb{R}$ a $g : (c, d) \rightarrow \mathbb{R}$ jsou spojité funkce, $x_0 \in (a, b)$ a $A \in (c, d)$. Nechť y_l je řešením diferenciální rovnice (4.2) na intervalu $(x_0 - \delta, x_0)$ pro nějaké $\delta > 0$ a y_r je řešením diferenciální rovnice (4.2) na intervalu $(x_0, x_0 + \eta)$ pro nějaké $\eta > 0$. Nechť platí*

$$\lim_{x \rightarrow x_0^-} y_l(x) = A = \lim_{x \rightarrow x_0^+} y_r(x).$$

Pak funkce

$$y(x) := \begin{cases} y_l(x) & x \in (x_0 - \delta, x_0) \\ A & x = x_0 \\ y_r(x) & x \in (x_0, x_0 + \eta) \end{cases}$$

je řešením rovnice (4.2) na intervalu $(x_0 - \delta, x_0 + \eta)$.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Lemma 4.2. *Nechť $a, b, c, d \in \mathbb{R}$, $a < b$, $c < d$, nechť $h : (a, b) \rightarrow \mathbb{R}$ a $g : (c, d) \rightarrow \mathbb{R}$ jsou spojité funkce, g je nenulová, $x_0 \in (a, b)$ a $y_0 \in (c, d)$. Označme*

$$H(x) := \int_{x_0}^x h(t) dt, \quad x \in (a, b)$$

a

$$G(y) := \int_{y_0}^y \frac{1}{g(t)} dt, \quad y \in (c, d).$$

Potom existuje právě jedno maximální řešení y rovnice (4.2) splňující podmínku $y(x_0) = y_0$. Definičním intervalem I tohoto řešení je maximální interval ze všech intervalů tvaru $(x_0 - \delta, x_0 + \eta)$, které splňují $(x_0 - \delta, x_0 + \eta) \subset (a, b)$ a

$$H(x) \in G((c, d)), \quad x \in I.$$

Důkaz. Na přednášce bylo pouze dokázáno, že pokud existuje maximální řešení jehož definičním oborem je interval I jako ve znění, pak je toto řešení právě jedno a platí $y(x) = G^{-1}(H(x))$, $x \in I$. Tato část důkazu bude zkoušena, zbytek ne. $\square$

konec 17. přednášky (16.4.2024)

Metoda řešení pro g, h spojité na svých definičních oborech.

- (a) Určíme maximální otevřené intervaly obsažené v definičním oboru funkce h . (Tím máme vymezeny maximální intervaly, na kterých můžeme hledat řešení.)
- (b) Najdeme všechny nulové body funkce g . Je-li $g(c) = 0$, pak na každém intervalu z 1. kroku je funkce $y(x) = c$ tzv. *singulárním* (též *stacionárním*) řešením rovnice (4.2).
- (c) Určíme maximální otevřené intervaly, na kterých je funkce g nenulová.
- (d) Vezmeme interval I z 1. kroku a interval J z 3. kroku. Tedy h je na I spojitá a g je na J spojitá a nenulová. Budeme hledat řešení rovnice (4.2), jejichž definiční obor je obsažen v intervalu I a mají hodnoty v intervalu J . Je-li y takové řešení, pak pro každé $x \in D(y)$ platí

$$\frac{y'(x)}{g(y(x))} = h(x).$$

Nechť H je primitivní funkce k funkci h na intervalu I a G je primitivní funkce k funkci $1/g$ na J . Potom existuje konstanta $C \in \mathbb{R}$ taková, že platí

$$G(y(x)) = H(x) + C$$

na definičním oboru řešení y , který nalezneme v následujícím kroku.

- (e) Nyní zafixujeme C a nalezneme maximální neprázdné otevřené intervaly obsažené v množině

$$\{x \in I; H(x) + C \in G(J)\}.$$

Na každém z těchto intervalů řešení musí mít tvar

$$y(x) = G^{-1}(H(x) + C),$$

kde G^{-1} značí funkci inverzní k funkci G . Ta existuje, neboť G je na intervalu J buď rostoucí nebo klesající.

- (f) Z řešení nalezených v 5. kroku a singulárních řešení z 2. kroku „slepíme“ všechna maximální řešení rovnice (4.2) pomocí Lemmatu 4.1

Homogenní rovnice

Definice (Homogenní rovnice). *Homogenní diferenciální rovnice 1. řádu* se nazývá rovnice tvaru $y' = f(x, y)$, kde pro každé $\lambda \neq 0$ máme $f(x, y) = f(\lambda x, \lambda y)$.

konec 18. přednášky (17.4.2024)

Metoda převodu homogenní rovnice na rovnici se separovanými proměnnými.

- (a) Definujme pro $x \neq 0$ funkci $z(x) = \frac{y(x)}{x}$. Pak pro $x \neq 0$ máme

$$\begin{aligned}y(x) &= xz(x), \\y'(x) &= xz'(x) + z(x).\end{aligned}$$

Rovnice tak přechází na $xz' + z = f(x, xz) = f(1, z)$, tj.

$$z' = \frac{1}{x} (f(1, z) - z),$$

což je rovnice se separovanými proměnnými.

- (b) Vyřešíme rovnici se separovanými proměnnými na otevřených podintervalech $(-\infty, 0)$ a $(0, \infty)$. Pak položíme $y(x) = x \cdot z(x)$.
- (c) Protože jsme na začátku vyloučili případ $x = 0$, je potřeba na závěr ověřit, zda nalezená řešení můžeme prodloužit do počátku.

Lineární rovnice 1. řádu

Definice (Lineární rovnice). *Lineární diferenciální rovnici prvního řádu* rozumíme rovnici tvaru

$$y' + p(x)y = q(x), \quad (4.3)$$

kde p, q jsou funkce definované na intervalu (a, b) . Je-li $q = 0$, nazývá se rovnice *homogenní*, v opačném případě *nehomogenní*.

Metoda řešení pro p, q spojitě na svých definičních oborech.

- (a) Obecné řešení homogenní rovnice je tvořeno funkcemi

$$y(x) = Ke^{-P(x)}, \quad x \in (a, b), K \in \mathbb{R},$$

kde P je primitivní funkce k p na intervalu (a, b) .

- (b) Obecné řešení rovnice (4.3) je tvořeno funkcemi

$$y(x) = y_p(x) + Ke^{-P(x)}, \quad x \in (a, b), K \in \mathbb{R},$$

kde P je primitivní funkce k p na intervalu (a, b) a $y_p(x)$ je libovolné (tzv. “partikulární”) maximální řešení rovnice (4.3).

Navíc, je-li $c(x)$ primitivní funkce k $q(x)e^{P(x)}$ na intervalu (a, b) , pak funkce $y_p(x) = c(x)e^{-P(x)}$, $x \in (a, b)$ je maximální řešení rovnice (4.3).

- (c) Maximální řešení rovnice (4.3) splňující *počáteční podmínku* $y(x_0) = y_0$ nalezneme vhodnou volbou konstanty $K \in \mathbb{R}$.

Přesněji, pokud je obecné řešení rovnice (4.3) tvaru $y(x) = y_p(x) + Ke^{-P(x)}$, pak pro volbu $K = (y_0 - y_p(x_0))e^{P(x_0)}$ dostáváme, že toto řešení vyhovuje podmínce $y(x_0) = y_0$.

Důkaz. Podrobné odvození výše popsaného návodu na řešení lineárních diferenciálních rovnic prvního řádu bylo na přednášce předvedeno a bude zkoušeno. $\square$

Poznámka. Pro každé $x_0 \in (a, b)$ a každé $y_0 \in \mathbb{R}$ existuje právě jedno maximální řešení rovnice (4.3), které splňuje podmínku $y(x_0) = y_0$. Toto řešení je navíc definováno na celém (a, b) .

konec 19. přednášky (23.4.2024)

4.2. Obyčejné diferenciální rovnice druhého řádu

Lineární rovnice 2. řádu

Definice (Lineární rovnice 2. řádu). *Lineární diferenciální rovnici druhého řádu* rozumíme rovnici tvaru

$$y'' + p(x)y' + q(x)y = r(x), \quad (4.4)$$

kde p, q, r jsou funkce spojité na intervalu (a, b) .

Homogenní rovnici příslušnou k rovnici (4.4) rozumíme rovnici

$$y'' + p(x)y' + q(x)y = 0. \quad (4.5)$$

Věta 4.3 (Existence řešení pro lineární rovnice 2. řádu). *Nechť $t_0 \in (a, b)$ a $z_0, z_1 \in \mathbb{R}$. Pak existuje právě jedno maximální řešení y rovnice (4.4), které splňuje podmínky $y(t_0) = z_0, y'(t_0) = z_1$. Navíc, toto řešení je definováno na celém intervalu (a, b) .*

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Věta 4.4 (Struktura řešení lineární rovnice 2. řádu).

(a) *Obecné řešení rovnice (4.5) tvoří vektorový podprostor prostoru $C^2((a, b))$ dimenze 2.*

(b) *Nechť y_p je partikulární řešení rovnice (4.4). Pak obecné řešení rovnice (4.4) je*

$$\{y_h + y_p; y_h \text{ je řešení rovnice (4.5) na intervalu } (a, b)\}.$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Poznámky.

- Báze prostoru maximálních řešení rovnice (4.5) se nazývá *fundamentální systém řešení* rovnice (4.5).
- Jsou-li funkce y_1, y_2 lineárně nezávislá maximální řešení rovnice (4.5), pak již tvoří fundamentální systém.
- Abychom vyřešili nehomogenní rovnici (4.4), najdeme fundamentální systém y_1, y_2 pro rovnici (4.5) a jedno („partikulární“) řešení y_p rovnice (4.4). Obecné řešení rovnice (4.4) pak je $\{y_p + C_1y_1 + C_2y_2; C_1, C_2 \in \mathbb{R}\}$.

Věta 4.5 (Obecné řešení homogenní rovnice). *Nechť y_1, y_2 jsou dvě řešení rovnice (4.5) na (a, b) . Pak následující tvrzení jsou ekvivalentní:*

(a) *Funkce y_1, y_2 jsou lineárně nezávislé;*

(b) *Tzv. Wronského determinant*

$$\begin{vmatrix} y_1(x) & y_2(x) \\ y_1'(x) & y_2'(x) \end{vmatrix}$$

je nenulový alespoň v jednom bodě intervalu (a, b) (pak je nenulový v každém bodě (a, b)).

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen (bez části o tom, že pak je Wronského determinant nenulový v každém bodě). □

konec 20. přednášky (24.4.2024)

Věta 4.6 (variacie konstant). *Nechť funkce y_1, y_2 tvoří fundamentální systém řešení rovnice (4.5). Pokud existují funkce c_1, c_2 mající na (a, b) vlastní derivaci a splňující soustavu rovnic*

$$\begin{aligned} c_1'y_1 + c_2'y_2 &= 0 \\ c_1'y_1' + c_2'y_2' &= r \end{aligned}$$

na intervalu (a, b) , pak funkce $y_p(x) = c_1(x)y_1(x) + c_2(x)y_2(x)$, $x \in (a, b)$ je řešením rovnice (4.4).

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. $\square$

konec 21. přednášky (30.4.2024)

Lineární rovnice 2. řádu s konstantními koeficienty

Definice (Lineární rovnice 2. řádu s konstantními koeficienty). *Lineární diferenciální rovnici druhého řádu s konstantními koeficienty* rozumíme rovnici tvaru

$$y'' + py' + qy = r(x), \quad (4.6)$$

kde $p, q \in \mathbb{R}$ a r je funkce spojitá na intervalu (a, b) .

Homogenní rovnici příslušnou k rovnici (4.6) rozumíme rovnici

$$y'' + py' + qy = 0. \quad (4.7)$$

Poznámka. Maximální řešení rovnice (4.7) jsou definována na celém $\mathbb{R}$.

Definice. *Charakteristickým polynomem* rovnice (4.7) rozumíme polynom

$$\chi(\lambda) := \lambda^2 + p\lambda + q.$$

Věta 4.7 (tvar fundamentálního systému). *Nechť $\lambda_1, \lambda_2 \in \mathbb{C}$ jsou kořeny charakteristického polynomu rovnice (4.7).*

- *Pokud jsou λ_1, λ_2 různé reálné kořeny, pak fundamentální systém řešení rovnice (4.7) tvoří funkce $y_1(x) = e^{\lambda_1 x}$ a $y_2(x) = e^{\lambda_2 x}$.*
- *Pokud $\lambda_1 = \lambda_2$, pak fundamentální systém řešení rovnice (4.7) tvoří funkce $y_1(x) = e^{\lambda_1 x}$ a $y_2(x) = xe^{\lambda_1 x}$.*
- *Pokud jsou $\lambda_1 = \alpha + \beta i, \lambda_2 = \alpha - \beta i$ různé komplexní kořeny, pak fundamentální systém řešení rovnice (4.7) tvoří funkce $y_1(x) = e^{\alpha x} \sin(\beta x)$ a $y_2(x) = e^{\alpha x} \cos(\beta x)$.*

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. $\square$

Věta 4.8 (speciální pravá strana). *Nechť*

$$r(x) = e^{ax} \cdot (P(x) \cos bx + Q(x) \sin bx), \quad x \in \mathbb{R},$$

kde $a, b \in \mathbb{R}$ a P, Q jsou polynomy. *Pak existuje řešení rovnice (4.6) ve tvaru*

$$y_p(x) = x^m e^{ax} (R(x) \sin bx + S(x) \cos bx), \quad x \in \mathbb{R},$$

kde R, S jsou polynomy stupně ne většího než $\max\{\text{st } P, \text{st } Q\}$ a $m \in \mathbb{N} \cup \{0\}$ udává, jakou násobnost má číslo $a + bi$ jakožto kořen charakteristického polynomu příslušné homogenní rovnice.

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. $\square$

konec 22. přednášky (7.5.2024)

4.3. Aplikace diferenciálních rovnic prvního řádu

Příklad (Malthusův populační model). Mějme nějakou izolovanou populaci. Nechť $p(t)$ je počet jedinců této populace v čase t . Slovem izolovaná míníme, že nedochází ke stěhování mezi naší populací a vnějším světem. Takovou populací mohou být například bakterie v Petriho misce. Předpokládejme, že přírůstek populace v krátkém čase je přímo úměrný velikosti populace (tj. počet bakterií, které se rozdělí, je přímo úměrný jejich celkovému počtu). To znamená, že existuje konstanta $a > 0$ taková, že přírůstek za krátký časový úsek h , tj. $p(t+h) - p(t)$, je přibližně roven $ap(t)h$. Poněvadž $p'(t) = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{p(t+h) - p(t)}{h}$, vede tato přibližná úvaha k diferenciální rovnici

$$p'(t) = a \cdot p(t).$$

Jedná se o homogenní lineární diferenciální rovnici, jejímž obecným řešením je $p(t) = Ke^{at}$, $t \in \mathbb{R}$ ($K \in \mathbb{R}$). Dosazením $t = 0$ vidíme, že $K = p(0)$, proto má obecné řešení tvar

$$p(t) = p(0)e^{at}, \quad t \in \mathbb{R}.$$

Příklad (Radioaktivní rozpad). Mějme nějakou radioaktivní látku. Nechť $M(t)$ je množství radioaktivní látky v čase t . Předpokládejme, že rychlost rozpadu libovolného radioaktivního prvku je přímo úměrná dosud nerozpadlému množství. To znamená, že existuje konstanta $a > 0$ taková, že úbytek za krátký časový úsek h , tj. $M(t+h) - M(t)$, je přibližně roven $-aM(t)h$. Pak podobně jako výše odvodíme, že funkce $t \mapsto M(t)$ by měla splňovat diferenciální rovnici

$$M'(t) = -aM(t),$$

jejíž obecné řešení má tvar

$$M(t) = M(0) \cdot e^{-at}, \quad t \in \mathbb{R}.$$

K popisu radioaktivního štěpení se používá veličina poločas rozpadu $T = \frac{\log 2}{a}$, což je doba, za kterou se rozpadne polovina původního množství látky (tj. $M(T) = \frac{M(0)}{2}$).

Úloha: kolik procent původního množství radioaktivního uhlíku ^{14}C zůstane po 200 letech v zkoumaném biologickém materiálu? Poločas rozpadu radioaktivního izotopu uhlíku ^{14}C je 5730 let.

Odpověď: Po 200 letech zůstane

$$M(200) = M(0) \cdot \exp\left(-\frac{\log 2}{5730} \cdot 200\right) \approx M(0) \cdot 0.976,$$

tj. 97.6% materiálu.

Příklad (Lineární dietní model). Hmotnost člověka závisí na mnoha věcech, ale v prvním přiblížení je funkcí přísunu energie v potravinách a její „spotřeby“ (běh, učení atd.). Denní spotřeba energie je v průměru 35 kcal denně na každý kilogram váhy jedince. Předpokládejme tedy, že změna váhy $w(t)$ je přímo úměrná nedostatku/přebytku energie, tj. existuje konstanta $a > 0$, že přírůstek/úbytek váhy za krátký časový úsek h , tj. $w(t+h) - w(t)$, je přibližně roven $a \cdot (c - 35w(t)) \cdot h$, kde c je množství kalorií, které přijmu za den. Předpokládejme, že každých 7000 kcal přebytku v celkovém přísunu energie vyvolá následné zvýšení váhy o 1 kg, tj. $a = \frac{1}{7000}$. Podobně jako výše odvodíme, že funkce $t \mapsto w(t)$ by měla splňovat diferenciální rovnici

$$w'(t) = \frac{c - 35w(t)}{7000}.$$

Řešení rovnice: jedná se o lineární diferenciální rovnici. Její obecné řešení se dá popsat jako

$$w(t) = \frac{c}{35} + (w(0) - \frac{c}{35})e^{-0.005t}, \quad t \in \mathbb{R}.$$

(bylo dokázáno na přednášce)

Úloha: Pan Tlustý váží 100 kg a chce omezit příjem kalorií na 2625 ($= \frac{3500}{75}$, tj. na 75%). Za jak dlouho dosáhne váhy 90 kg?

Řešení úlohy: Máme $w(t) = 75 + (100 - 75)e^{-0.005t} = 75 + 25e^{-0.005t}$ (kde t jsou dny). Tedy pokud $w(t) = 90$, pak

$$\begin{aligned}90 &= 75 + 25e^{-0.005t} \\e^{0.005t} &= \frac{15}{25} \\0.005t &= \log \frac{3}{5} \\t &= 200 \log \frac{5}{3} \approx 102.\end{aligned}$$

Tedy podle našeho modelu pan Tlustý dosáhne váhy 90 kg za 102 dní.

5. Funkce více proměnných

Definice. Euklidovskou metrikou (vzdáleností) na $\mathbb{R}^n$ rozumíme funkci $\rho : \mathbb{R}^n \times \mathbb{R}^n \rightarrow [0, \infty)$ definovanou pro $x, y \in \mathbb{R}^n$ předpisem

$$\rho(x, y) := \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2}.$$

Číslo $\rho(x, y)$ nazýváme *vzdáleností bodu x od bodu y* .

Lemma 5.1. Definujme funkci $\rho_{\max} : \mathbb{R}^n \times \mathbb{R}^n \rightarrow [0, \infty)$ pro $x, y \in \mathbb{R}^n$ předpisem $\rho_{\max}(x, y) := \max\{|x_i - y_i|; i = 1, \dots, n\}$. Pak pro $x, y \in \mathbb{R}^n$ platí

$$\rho_{\max}(x, y) \leq \rho(x, y) \leq \sqrt{n} \cdot \rho_{\max}(x, y).$$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Lemma 5.2 (základní vlastnosti Euklidovské metriky). Necht $x, y, z \in \mathbb{R}^n$ a $\lambda \in \mathbb{R}$. Pak platí:

- (a) $\rho(x, y) = 0 \Leftrightarrow x = y$;
- (b) $\rho(\lambda x, \lambda y) = |\lambda| \rho(x, y)$;
- (c) $\rho(x, y) \leq \rho(x, z) + \rho(z, y)$;
- (d) $\rho(x + z, y + z) = \rho(x, y)$

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Definice. Necht $x \in \mathbb{R}^n$ a $R > 0$. Pak množinu

$$B(x, R) := \{y \in \mathbb{R}^n; \rho(x, y) < R\}$$

nazýváme *otevřenou koulí o středu x a poloměru R* .

konec 23. přednášky (15.5.2024)

Definice. Necht $A \subset \mathbb{R}^n$. Řekneme, že $x \in \mathbb{R}^n$ je *vnitřním bodem množiny A* , jestliže existuje takové $R > 0$, že $B(x, R) \subset A$. Množina $A \subset \mathbb{R}^n$ je *otevřená*, pokud každý bod $x \in A$ je jejím vnitřním bodem. *Vnitřkem* množiny A rozumíme množinu všech vnitřních bodů množiny A a značíme jej $\text{Int } A$.

Definice. O množině $I \subset \mathbb{R}^n$ řekneme, že to je (otevřený) *interval*, pokud existují (otevřené) intervaly $I_1, \dots, I_n \subset \mathbb{R}$ takové, že $I = I_1 \times I_2 \times \dots \times I_n$.

Poznámky. (a) Z Lemmatu 5.1 plyne, že $A \subset \mathbb{R}^n$ je otevřená právě tehdy, když pro každé $x \in A$ existuje takový interval I , že $x \in I$ a $I \subset A$.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

(b) Otevřená koule je otevřená množina, otevřený interval je otevřená množina.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 5.3 (vlastnosti otevřených množin).

- (a) Prázdná množina a celý prostor $\mathbb{R}^n$ jsou otevřené v $\mathbb{R}^n$.
- (b) Sjednocení libovolného systému otevřených množin je otevřená množina.
- (c) Průnik konečně mnoha otevřených množin je otevřená množina.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Definice. Necht' $\{x_k\}$ je posloupnost v $\mathbb{R}^n$ a $x \in \mathbb{R}^n$. Řekneme, že $\{x_k\}$ konverguje k x , jestliže $\lim_{k \rightarrow \infty} \rho(x_k, x) = 0$. Značíme $x_k \rightarrow x$, nebo také $\lim_{k \rightarrow \infty} x_k = x$, případně $\lim x_k = x$. Prvek x nazýváme *limitou posloupnosti* $\{x_k\}$ v $\mathbb{R}^n$. *Konvergentní posloupností* rozumíme posloupnost, která má limitu v $\mathbb{R}^n$.

Lemma 5.4 (vlastnosti konvergence). *Necht' $\{x_k\}$ je posloupnost prvků z $\mathbb{R}^n$ a $x \in \mathbb{R}^n$. Pak platí:*

- (a) $\{x_k\}$ má nejvýše jednu limitu;
- (b) $\{x_k\}$ konverguje k x právě tehdy když konverguje po složkách, tj. pro každé $i = 1, \dots, n$ platí $x_k(i) \rightarrow x(i)$.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Definice. Množina $A \subset \mathbb{R}^n$ je *uzavřená*, pokud platí následující implikace:

$$\{x_k\} \subset A, \quad x_k \rightarrow x, \quad x \in \mathbb{R}^n \quad \Rightarrow \quad x \in A.$$

Věta 5.5 (vztah otevřených a uzavřených množin). *Necht' $A \subset \mathbb{R}^n$. Potom A je uzavřená právě tehdy, když $\mathbb{R}^n \setminus A$ je otevřená.*

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 5.6 (vlastnosti uzavřených množin).

- (a) Prázdná množina a celý prostor $\mathbb{R}^n$ jsou uzavřené v $\mathbb{R}^n$.
- (b) Sjednocení konečně mnoha uzavřených množin je uzavřená množina.
- (c) Průnik libovolného systému uzavřených množin je uzavřená množina.

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Definice. Necht' f je funkce n proměnných a $x \in \mathbb{R}^n$. Řekneme, že f je *spojitá v bodě* x , jestliže platí

$$\forall \varepsilon > 0 \exists \delta > 0 \forall y \in B(x, \delta): |f(y) - f(x)| < \varepsilon.$$

Necht' $A \subset \mathbb{R}^n$ a $x \in A$. Řekneme, že f je *spojitá v bodě* x vzhledem k A , pokud platí

$$\forall \varepsilon > 0 \exists \delta > 0 \forall y \in B(x, \delta) \cap A: |f(y) - f(x)| < \varepsilon.$$

Řekneme, že f je *spojité na množině* A , jestliže je spojitý v každém bodě $a \in A$ vzhledem k A a že f je *spojité*, jestliže je spojitý na $\mathbb{R}^n$.

konec 24. přednášky (21.5.2024)

Lemma 5.7. *Pro každé $i = 1, \dots, n$ je funkce $(x_1, \dots, x_n) \mapsto x_i$ spojitá.*

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Věta 5.8 (zachování spojitosti při aritmetických operacích). *Necht' $A \subset \mathbb{R}^n$, $x \in A$, $f : A \rightarrow \mathbb{R}$, $g : A \rightarrow \mathbb{R}$ a $\alpha \in \mathbb{R}$. Jestliže f a g jsou spojitý v bodě x vzhledem k A , potom také funkce αf , $f + g$ a $f g$ jsou spojitý vzhledem k A . Pokud navíc funkce g je nenulová v bodě x , pak je spojitá i funkce f/g v bodě x vzhledem k A .*

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Věta 5.9 (složení spojitých funkcí je spojitá funkce). *Nechť $r, s \in \mathbb{N}$, $A \subset \mathbb{R}^s$, $B \subset \mathbb{R}^r$ a $y \in A$. Necht' $\varphi_1, \dots, \varphi_r$ jsou funkce definované na A , spojitě v bodě y vzhledem k A a $(\varphi_1(x), \dots, \varphi_r(x)) \in B$ pro každé $x \in A$. Necht' $f : B \rightarrow \mathbb{R}$ je spojitá v bodě $(\varphi_1(y), \dots, \varphi_r(y))$ vzhledem k B . Potom složená funkce $F : A \rightarrow \mathbb{R}$ daná předpisem*

$$F(x) := f((\varphi_1(x), \dots, \varphi_r(x))), \quad x \in A$$

je spojitá v y vzhledem k A .

Důkaz. Důkaz nebyl, nebude zkoušen. □

Věta 5.10. *Nechť f je spojitá funkce na $\mathbb{R}^n$ a $c \in \mathbb{R}$. Potom platí:*

(a) *Množina $\{x \in \mathbb{R}^n; f(x) > c\}$ je otevřená v $\mathbb{R}^n$.*

(b) *Množina $\{x \in \mathbb{R}^n; f(x) < c\}$ je otevřená v $\mathbb{R}^n$.*

(c) *Množina $\{x \in \mathbb{R}^n; f(x) \leq c\}$ je uzavřená v $\mathbb{R}^n$.*

(d) *Množina $\{x \in \mathbb{R}^n; f(x) \geq c\}$ je uzavřená v $\mathbb{R}^n$.*

(e) *Množina $\{x \in \mathbb{R}^n; f(x) = c\}$ je uzavřená v $\mathbb{R}^n$.*

Důkaz. Důkaz byl přednesen na přednášce a bude zkoušen. □

Definice. Řekneme, že funkce f o n proměnných má v bodě $a \in \mathbb{R}^n$ limitu rovnou $A \in \mathbb{R}^*$, jestliže platí

$$\forall \varepsilon > 0 \exists \delta > 0 \forall x \in B(a, \delta) \setminus \{a\}: f(x) \in B(A, \varepsilon).$$

Poznámky. (a) Každá funkce má v daném bodě nejvýše jednu limitu, píšeme $\lim_{x \rightarrow a} f(x) = A$.

(b) f je spojitá v a , právě když $\lim_{x \rightarrow a} f(x) = f(a)$.

(c) Pro limity funkcí více proměnných platí obdobné věty jako pro limity funkcí jedné proměnné (aritmetika, policajti, ...).

Definice. Necht' f je reálná funkce n proměnných, $a \in \mathbb{R}^n$ a $1 \leq i \leq n$. Pak *parciální derivaci funkce f v bodě a podle i -té proměnné* definujeme jako limitu

$$\begin{aligned} \frac{\partial f}{\partial x_i}(a) &= \lim_{t \rightarrow 0} \frac{f(a + te^i) - f(a)}{t} \\ &= \lim_{t \rightarrow 0} \frac{f(a_1, \dots, a_{i-1}, a_i + t, a_{i+1}, \dots, a_n) - f(a_1, \dots, a_n)}{t}, \end{aligned}$$

pokud tato limita existuje vlastní. Symbolem $\frac{\partial f}{\partial x_i}$ označujeme **parciální derivaci funkce f podle i -té proměnné**, tj. funkci definovanou předpisem

$$\frac{\partial f}{\partial x_i}: x \mapsto \frac{\partial f}{\partial x_i}(x).$$

konec 25. přednášky (22.5.2024)